Bartók: 2. zongoraverseny, BB 101

„Első zongoraversenyemet 1926-ban írtam. Ez a mű szándékaim ellenére kissé – sőt, mondhatni: nagyon – nehézre sikeredett a zenekar és a közönség szempontjából egyaránt, ezért néhány évvel később, 1930–1931-ben, második zongoraversenyemmel – az elsővel kontrasztáló darabot akartam nyújtani; olyan művet, amely a zenekar számára kevésbé nehéz, és amelynek témái könnyebben befogadhatóak. Ez a szándék magyarázza az utóbbi mű legtöbb témájának populáris és könnyed karakterét; könnyedségét, amely néhol egyik fiatalkori művem, a zenekarra írt Suite (op. 3, 1905) jellegére emlékeztet – írja Bartók a 2. zongoraverseny lausanne-i előadására készült francia nyelvű, kottapéldákkal ellátott elemzésében, amely így folytatódik:

– Ami a formáját illeti, a 2. zongoraverseny nagyjából a klasszikus szonátaformában íródott. I. tétel: expozíció, kidolgozás, visszatérés, III. tétel: rondó; az I. tétel expozíciója azonban inkább rondó-szakaszra hasonlít.

Figyelmeztetnem kell még a következőkre: 1) az I. és III. tétel tematikus egysége; a III. tétel valójában az I. tétel szabad variációja: ugyanazokat a témákat tartalmazza, egyetlen új gondolat kivételével, amely „keret”-témául szolgál (a III. tételnek az I. tétel átalakított témáiból épített részeit fogja közre). 2) az I. tétel visszatérésnek nevezett részében és a III. tétel megfelelő helyén a témák fordításban jelennek meg.

A II. tétel adagiótól keretezett scherzo, vagy ha úgy tetszik, adagio, mely magjában scherzót zár közre. Az adagio maga is több egymást váltó, ellentétes részre oszlik, az egyik rész – mindjárt a bevezető – vonósokon megszólaló egymásra helyezett kvintekből áll. A másik zongorán játszott unisono dallam, amelyet üstdob-glissandók kísérnek.

Így hát egészében a mű formája szimmetrikus: I. tétel – adagio – scherzo (mint mag – az adagio variációja – az I. tétel variációja. Ugyanezt az építkezést használtam 4. és 5. vonósnégyesemben is.

Az 1. tétel hangszer-összeállítása fúvós és ütőhangszerekből áll; az adagióé (szordinált) vonós hangszerekből és üstdobokból; a scherzo vonós hangszereken és a fúvós és ütőhangszerek egy csoportján szólal meg, s csak a III. tétel veszi igénybe a teljes zenekart.

Megjegyzem még, hogy két zongoraversenyemnek egyikét sem zenekarral kísért zongorára, hanem zongorára és zenekarra írtam; szólistának és együttesnek teljesen egyenrangú szerepet szántam mindkettőben.

A mű bemutatója Frankfurtban volt 1933. január 23-án; a rádió zenekarát Hans Rosbaud vezényelte, a zongoraszólót magam játszottam. (Ez volt utolsó németországi szereplésem.)”

Amiről Bartók nem ír: a Stravinsky-hatás, amely a Bartók által említett változatos hangszerelése révén érhető tetten, valamint – ennél szorosabb kapcsolatot teremtve az orosz kortárssal – az első és harmadik tétel a szerző által is említett tematikus egységének főmotívumát, amely fanfártéma A tűzmadár-balett egyik éneklő dallamának más ritmuskarakterű idézete.